

Mgr Grzegorz Wolak

# O pojęciach „czynność prawna” oraz „oświadczenie woli”

Über die Begriffe „das Rechtsgeschäft” und „die Willenserklärung”

W niniejszym artykule chcę wyjaśnić pojęcia „czynność prawna” oraz „oświadczenie woli”, stanowiące podstawowe pojęcia części ogólnej prawa cywilnego, a także omówić wzajemne relacje między nimi, w szczególności przesądzić to, czy możliwym jest na gruncie kodeksu cywilnego – jak chciałaby tego część doktryny – postawienie znaku równości między wyżej wymienionymi w pojęciami.

Zacznijmy od tego, że w podręcznikach prawa rzymskiego definiuje się czynność prawną jako oświadczenie woli zmierzające do wywołania skutków prawnych w postaci powstania, zmiany lub ustania określonego stosunku prawnego<sup>1</sup>, ale od razu zaznaczyć trzeba, że definicja ta jest nie jest wytworem prawników rzymskich, którzy nie zajmowali się teorią czynności prawnych, lecz jest definicją stworzoną przez naukę prawa po wielu wiekach, dokonaną w oparciu o bogatą spuściznę jurysprudencji okresu starożytności.

Jeśli idzie o czasy dużo nam bliższe i „polski grunt” to kodeks cywilny tak samo jak kodeks zobowiązań<sup>2</sup>, a odmiennie od przepisów

ogólnych prawa cywilnego, nie definiuje pojęcia czynności prawnej. Art. 40 wzmiankowanego dekretu z 12 listopada 1946 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego<sup>3</sup>, który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1947 r. *expressis verbis* definiował czynność prawną jako czynność zmierzającą do ustanowienia, zmiany lub zniesienia stosunku prawnego. Art. 56 k.c. stwierdza zaś jedynie, że czynność prawna wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy, zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów. Ustawodawca – moim zdaniem słusznie – nie zdecydował się na dekretowanie istniejących w doktrynie sporów w tej kwestii. W zakresie rozumienia pojęcia „czynność prawna” w doktrynie można wyróżnić zasadniczo trzy stanowiska.

Pierwsze stanowisko jest prezentowane między innymi przez S. Grzybowskiego i A. Woltera. W tym ujęciu czynność prawna to stan faktyczny, w skład którego wchodzi co najmniej jedno oświadczenie woli, stanowiące uzewnętrznioną decyzję podmiotu prawa cywilnego wywołania skutków cywilnoprawnych

<sup>1</sup> Zob. na przykład: W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992, s. 101; K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2001, s. 210; A. Dębiński, *Rzymskie prawo prywatne. Kompedium*, Warszawa 2008, s. 160; W. Dajczak, T. Giaro, F. Longschamps de Berier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009, s. 118.

<sup>2</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 27 października 1933 r. Kodeks zobowiązań, Dz.U. Nr 82, poz. 598.

<sup>3</sup> Dz.U. Nr 67, poz. 369 ze zm.

w postaci powstania, zmiany lub ustania określonego stosunku cywilnoprawnego, z którym to stanem faktycznym ustawa wiąże skutki wyrażone w tym oświadczeniu woli, a także skutki oświadczeniem woli nie objęte, lecz wynikające z ustawy, zasad współżycia społecznego lub ustalonych zwyczajów. Jeśli idzie o nowszą literaturę, to tę definicję przyjmują również A. Kawałko, H. Witczak oraz J. Mojak<sup>4</sup>.

Drugie stanowisko, obecnie zdecydowanie przeważające w doktrynie, prezentowane na przykład przez Z. Radwańskiego, Z. Ziemińskiego, T. Gizberta-Studnickiego, J. Preussner-Zamorską, S. Czepitę, Z. Kuniewicza i M. Gutowskiego<sup>5</sup>, zakłada, że czynność prawna to czynność konwencjonalna podmiotu prawa cywilnego, to znaczy działanie, którego sens nie wynika z samej natury tego działania, lecz wyznaczony jest przez porządek prawny, czyli konwencjonalny. Zaznaczymy w tym miejscu dla pełności i jasności wyводу, że zdaniem teoretyków prawa czynność konwencjonalna polega na tym, iż mocą pewnych wyraźnie ustanowionych lub zwyczajowo ukształtowanych reguł pewnym czynnościom psychofizycznym nadaje się sens społeczny, kulturowy<sup>6</sup>.

Warto wskazać w tym miejscu definicję

czynności prawnej zaproponowaną ostatnio przez M. Gutowskiego<sup>7</sup>. Otóż według tego autora „czynność prawna to oparta na oświadczeniu woli czynność konwencjonalna, za pomocą, której podmioty cywilnoprawne, w sposób i przy spełnieniu przesłanek prawem przewidzianych, wywołują skutki w sferze prawa cywilnego”. Zalety tej definicji są zdaniem tego autora następujące. Po pierwsze, wskazuje ona, że czynność prawna sama w sobie jest podtypem teoretycznej konstrukcji czynności konwencjonalnej i nie musi być traktowana jako zespół czynności konwencjonalnych nawet wtedy, gdy składa się ona z więcej niż jednej częściowej czynności konwencjonalnej<sup>8</sup>. Po drugie, definicja ta tłumaczy istotę czynności prawnej wskazując, że wywołanie skutków cywilnoprawnych następuje przede wszystkim przez oświadczenie woli oraz ewentualnie przez spełnienie dalszych przesłanek przewidzianych prawem. Tym samym, definicja ta eksponuje regulujący (stanowiący) charakter oświadczenia woli<sup>9</sup>. Po trzecie, definicja daje wyraz zobiektywizowanemu rozumieniu czynności prawnej, wyraźnie odrywając znaczenie prawne czynności prawnej od woli wewnętrznej strony. Jednocześnie, dając wyraz temu, że to właśnie wola stron leży

<sup>4</sup> Zob. S. Grzybowski, [w:] *System prawa cywilnego. Część ogólna*, t. I, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1974, s. 481; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1998, s. 253-256; A. Kawałko, H. Witczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2006, s. 122; J. Mojak, [w:] T.A. Filipiak, J. Mojak, M. Nazar, E. Niezbecka, *Zarys prawa cywilnego*, Lublin 2006, s. 146.

<sup>5</sup> Zob. Z. Radwański, [w:] *System prawa prywatnego*, t. II: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008, s. 18 n.; tenże, *Jeszcze w sprawie bezwzględnie nieważnych czynności prawnych*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 6, s. 93-99; T. Gizbert-Studnicki, *O nieważnych czynnościach prawnych w świetle koncepcji czynności konwencjonalnych*, „Państwo i Prawo” 1975, nr 4, s. 70-82; J. Preussner-Zamorska, *Nieważność czynności prawnej w prawie cywilnym*, Warszawa 1983; Z. Ziemiński, *W sprawie czynności konwencjonalnych*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 8, s. 104-107; S. Czepita, *Reguły konstytucyjne a system prawny*, Szczecin 1996; S. Czepita, Z. Kuniewicz, *Spór o konwalidację nieważnych czynności prawnych*, „Państwo i Prawo” 2002, nr 9, s. 79-87; M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2008, s. 13-22.

<sup>6</sup> Zob. Z. Ziemiński, [w:] S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997, s. 30.

<sup>7</sup> Zob. M. Gutowski, *Nieważność czynności...*, s. 19-20.

<sup>8</sup> Odmiennego zdania jest jednak Z. Ziemiński (*W sprawie czynności...*, s. 104). Według niego odnoszenie na przykład do umowy terminu „czynność konwencjonalna” stanowi błąd przesunięcia kategoryjnego: „najprostsza umowa traktowana być musi nie jako czynność konwencjonalna, lecz jako zespół czynności konwencjonalnych różnych podmiotów”

<sup>9</sup> Zob. P. Machnikowski, *Swoboda umów według art. 353<sup>1</sup> k.c. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005, s. 126.

u podstaw istoty czynności prawnej, nawiązuje pośrednio do istnienia szeroko pojmowanej autonomii woli i kompetencji generalnej podmiotów do kształtowania stosunków w sferze prawa cywilnego, których obowiązywanie nie budziło wątpliwości nawet jeszcze przed wprowadzeniem art. 353<sup>1</sup> k.c.<sup>10</sup>

Trzeba uczciwie przyznać w tym miejscu, że aktualnie pojęcie czynności konwencjonalnych w pełni przeniknęło do polskiego języka prawniczego, a w latach wcześniejszych krytykę tego pojęcia przeprowadził jedynie A. Szpunar<sup>11</sup>. Wypada też podkreślić, że pojęcie to zyskało szeroką akceptację nie tylko w doktrynie, ale także i w judykaturze<sup>12</sup>. Zdaniem M. Gutowskiego posługiwanie się przez sądy pojęciem czynności konwencjonalnej dla wyjaśniania zagadnień na płaszczyźnie prawa cywilnego, a przede wszystkim problemu czynności prawnych, dobitnie wskazuje, że pojęcie to jest elementem prawniczego warsztatu pojęciowego<sup>13</sup>. Za w pełni trafną wypada przeto uznać wypowiedź Z. Radwańskiego, iż „to, że czynności prawne stanowią rodzaj czynności konwencjonalnych, nie powinno budzić najmniejszych wątpliwości – na tle powszechnie akceptowanego w nauce prawa cywilnego poglądu, że chodzi tu o pojęcie techniczno-prawne, w szczególności różne od oświadczeń relacjonujących tylko przeżycia wewnętrzne człowieka”<sup>14</sup>.

W doktrynie obecne jest jeszcze trzecie stanowisko, prezentowane w nowszej literaturze między innymi przez A. Szpunara<sup>15</sup>, utożsamiające pojęcia „czynność prawna” i „oświadczenie woli”. Jego zdaniem „po pierwsze, przy określaniu wszystkich podstawowych pojęć prawnych konieczne jest ograniczenie ich istotnych cech do jak najmniejszej liczby. Nikt nie kwestionuje tezy, że czynność prawna może składać się tylko z jednego oświadczenia woli”. Uważa on dalej, że „bez znaczenia jest okoliczność, czy z punktu widzenia statystycznego są to wypadki najczęstsze. Po drugie, uzyskujemy w ten sposób wspólny mianownik dla zjawisk identyfikowanych w życiu prawnym. Każdy z nas posługuje się wymiennie tymi terminami i jakoś nigdy nie prowadzi to do nieporozumień. Oświadczenie woli jest terminem powszechnie zrozumiałym, bo wywołującym określone skojarzenia”. Na gruncie kodeksu zobowiązań stanowisko takie reprezentował także R. Longschamps de Berier<sup>16</sup> stwierdzając, że „ponieważ istotną częścią składową każdej czynności prawnej jest oświadczenie woli wywołania skutku prawnego, przeto najogólniej można nazwać czynności prawne oświadczeniami woli”.

To ostatnie stanowisko jest zdecydowanie nie do zaakceptowania. Nie można bowiem zapominać o tym, że choć oświadczenie woli stano-

<sup>10</sup> Zob. Z. Radwański, *Teoria umów*, Warszawa 1977, s. 95 n.; tenże, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III: *Część 1. Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Z. Radwański, Wrocław 1981, s. 360 n.; S. Grzybowski, [w:] *System prawa cywilnego. Część ogólna*, t. I, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1974, s. 51 n.; A. Stelmachowski, *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1969, s. 97 n.

<sup>11</sup> Zob. A. Szpunar, *O konwalidacji nieważnej czynności prawnej*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 5, s. 21. Z krytyką czynności konwencjonalnych ze strony A. Szpunara polemizował z kolei Z. Ziemiński (*W sprawie czynności...*, s. 104 n.).

<sup>12</sup> Zob. na przykład wyrok SN z 17 grudnia 1985 r., III CRN 395/85, OSNC 1986, nr 11, poz. 184; uchwała SN z 5 lutego 1987 r., III CZP 97/86, OSNC 1988, nr 2-3, poz. 32; uchwała SN z 20 czerwca 1991 r., I PZP 11/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 4; wyrok SN z 30 stycznia 2003 r., V KKN 1626/00, OSNC 2004, nr 4, poz. 66; uchwała SN z 27 marca 2003 r., I KZP 3/03, OSNKW 2003, nr 3-4, poz. 29.

<sup>13</sup> Zob. M. Gutowski, *Nieważność czynności...*, s. 3.

<sup>14</sup> Zob. Z. Radwański, *Jeszcze w sprawie...*, s. 94.

<sup>15</sup> Zob. A. Szpunar, *Uwagi o pojęciu czynności prawnej*, „Państwo i Prawo” 1974, nr 12, s. 9-10.

<sup>16</sup> Zob. R. Longschamps de Berier, *Zobowiązania*, Poznań 1948, s. 16.

wi – jak to określił Z. Radwański – rdzeń pojęcia „czynność prawna”, to bynajmniej nie jest z nim tożsame. Przepisy prawne często wiążą bowiem konsekwencje prawne nie z jednym, lecz z wieloma oświadczeniami woli (np. umowy), ale co istotniejsze niejednokrotnie wymagają one spełnienia się innych okoliczności (elementów), poza oświadczeniem woli, koniecznych do tego, by powstały określone w treści oświadczenia woli konsekwencje prawne (na przykład wydania rzeczy, wpisu do księgi wieczystej<sup>17</sup>, wydania decyzji przez organ administracji). Pojęcie czynności prawnej służy w tych wszystkich wypadkach do oznaczenia całości zdarzenia prawnego, w skład, którego wchodzi conajmniej jedno oświadczenie woli<sup>18</sup>. Spełnienie się całego stanu faktycznego składającego się na czynność prawną jest niezbędne, by można było mówić o dokonaniu czynności prawnej.

Również z innej przyczyny czynności prawnej i oświadczenia woli nie sposób ze sobą utożsamiać.<sup>19</sup> Otóż stawianie znaku równości pomiędzy czynnością prawną, a oświadczeniem woli wyklucza także chociażby zasada racjonalności prawodawcy, który nie używa różnych terminów dla oznaczenia tego samego desygnatu, tymczasem kodeks cywilny operuje w różnym kontekście znaczeniowym terminami: „czynność prawna” i „oświadczenie woli”. Tak więc w przepisach księgi I kc o oświadczeniu woli ustawodawca mówi np. w art. 60–65, 78–80, 82–88, 104, 109; termin zaś „czynność prawna” użyty jest przez niego np. w art. 14,

52, 55<sup>2</sup>, 56–58, 76, 81, 92, 95, 104, 105, 110, 119. Ogólna zasada interpretacyjna przepisów prawa nakazuje przyjąć, że ustawodawca w obrębie jednego aktu normatywnego tym samym, a więc nie różnym zwrotem językowym przypisuje to samo znaczenie.

Potrzebę odróżniania pojęć „czynność prawna” i „oświadczenie woli” wyraźnie widać też:

- po pierwsze - w przypadku uchwał organów spółek kapitałowych lub innych osób prawnych. Wyróżnić tutaj trzeba bowiem oświadczenia woli poszczególnych osób wyrażone w akcie głosowania, uchwałę jako czynność prawną oraz ewentualną czynność prawną, którą konstytuować może uchwała samodzielnie lub łącznie z innymi jej elementami.
- po drugie - na gruncie czynności handlowych. Od razu trzeba wyjaśnić w tym miejscu, że w doktrynie pomimo braku podstawy normatywnej ku temu podkreśla się potrzebę wyróżnienia klasy handlowych czynności prawnych, przez które rozumie się czynności prawne dokonywane przez przedsiębiorcę w rozumieniu art. 43<sup>1</sup> § 1 kc i związane z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą. Wskazuje się, że za potrzebą wyróżniania czynności handlowych dokonywanych przez przedsiębiorcę przemawia także konieczność uwzględniania regulacji międzynarodowych, szczególnie unijnych, w których definiuje się przedsiębiorcę i odrębnie reguluje wiele kwestii związanych

<sup>17</sup> Tytułem przykładu: wpis do księgi wieczystej jest konieczną przesłanką (ma więc charakter konstytutywny) powstania i przeniesienia użytkowania wieczystego użytkowania, ustanowienia odrębnej własności lokali oraz ustanowienia hipoteki.

<sup>18</sup> Zob. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2005, s. 219; tenże, [w:] *System prawa prywatnego*, t. II: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008, s. 32. Zob. także J. Gwiazdomorski, *Próba korektury pojęcia czynności prawnej*, [w:] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. CCCXLVI, Warszawa–Kraków 1973, s. 57 n.; A. Jędrzejewska, *Koncepcja oświadczenia woli w prawie cywilnym*, Warszawa 1992, s. 73 n.; A. Wolter, *Problematyka ogólna czynności prawnych w Kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1964, nr 11, s. 670; tenże, [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 253–254.

<sup>19</sup> Zob. M. Gutowski, *Nieważność czynności...*, s. 27.

z dokonywanymi przez niego czynnościami. Zdaniem J. Frąckowiaka<sup>20</sup> handlowe czynności kreujące, przez które to pojęcie rozumie on te, których skutkiem jest powstanie, przekształcenie lub ustanie przedsiębiorcy wykazują wiele swoistych cech w porównaniu z innymi czynnościami. Nie omawiając tej materii szczegółowo dość poprzestać na stwierdzeniu tego autora, że jedną z tychże odrębności jest ta polegająca na tym, że uzyskanie przez tworzoną jednostkę organizacyjną mającą być przedsiębiorcą osobowości prawnej bądź ustawowej w przypadku o którym mowa w art. 33<sup>1</sup> kc, ustanie jej podmiotowości czy istotne zmiany w strukturze takiej jednostki związane są z wpisem do rejestru przedsiębiorców. O ile uzależnienie wywołania skutku prawnego określonej czynności prawnej od wpisu do rejestru (księgi) o charakterze publicznym nie dotyczy tylko handlowych czynności kreujących, lecz także pozostałych czynności prawnych, o tyle w przypadku tych pozostałych czynności prawnych jest to wyjątkiem, zaś w stosunku do handlowych czynności kreujących jest regułą. Powstanie spółek kapitałowych jako osób prawnych, powstanie handlowych spółek osobowych, a także utrata statusu osoby przez te podmioty wymaga nie tylko dokonania czynności prawnej w tym podjęcia uchwały, ale dodatkowo zgłoszenia tych czynności do rejestru (Krajowego Rejestru Sądowego) i wpisu do tego rejestru. Skuteczność takich czynności podlega zatem zawieszeniu do czasu, gdy

sąd zbada czy zostały one podjęte zgodnie z prawem. Przychylam się do stanowiska tego autora, że handlowe czynności kreujące nie są czynnościami prawnymi konsensualnymi, lecz takimi, które wymagają jeszcze innych elementów stanu faktycznego niż tylko oświadczenie woli podmiotu lub podmiotów je dokonujących. Należy je zatem zaliczyć do czynności prawnych realnych. Wbrew pogładowi Z. Radwańskiego<sup>21</sup> aprobuje stanowisko części doktryny, że zakresem pojęcia czynności realnych objąć należy nie tylko te czynności prawne, co do których elementem stanu faktycznego tworzącego czynność prawną jest przeniesienie posiadania rzeczy, lecz wszystkie te czynności, które do swej ważności czy skuteczności wymagają czegoś więcej niżli tylko złożenia samego oświadczenia woli (wpisu do rejestru bądź księgi wieczystej, wydania decyzji administracyjnej). W takim ujęciu przymiotnik „realny” rozumie się jako przeciwstawny przymiotnikowi „konsensualny”<sup>22</sup>.

Zamykając ten fragment rozważań należy przeto stwierdzić, że o ile w okresie pojawienia się pojęć „czynność prawną” i „oświadczenie woli” różnica między nimi nie była jasna i wyraźnie wytyczona w doktrynie, o tyle począwszy od momentu wejścia w życie kodeksu cywilnego dominujący pogląd nauki słusznie odróżnia te dwa pojęcia nie uważając je za tożsame. Konkludując, czynność prawną i oświadczenie woli należy traktować jako dwie różne kategorie pojęciowe. Dlatego też – jak słusznie przyjmuje część doktryny – oświadczenie woli

<sup>20</sup> Zob. J. Frąckowiak, *Handlowe czynności kreujące*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2008, nr 12, s. 9-10.

<sup>21</sup> Zob. Z. Radwański, [w:] *System prawa prywatnego*, t. II: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008, s. 185-186.

<sup>22</sup> Tak na przykład A. Kawałko, H. Witczak, *Prawo cywilne...*, s. 137; J. Strzebińczyk, [w:] *Podstawy prawa cywilnego*, red. E. Gniewek, Warszawa 2005, s. 120-121; J. Wasilkowski, *Prawo własności w PRL*, Warszawa 1969, s. 157-158, L. Sobolewski, [w:] *Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi. Komentarz*, red. L. Sobolewski, Warszawa 1999, s. 244 n.

będąc całkowicie odrębną od czynności prawnej kategorią pojęciową (inną czynnością konwencjonalną) podlega odrębnemu reżimowi prawnemu i odrębnej kwalifikacji pod kątem ważności i skuteczności<sup>23</sup>.

W kwestii samego pojęcia „oświadczenie woli”, o ile w doktrynie bezsporne jest, że oznacza ono coś innego, niż wola wewnętrzna, o tyle sam sposób jego definiowania przez nią nie jest już taki oczywisty.

Twórca kodeksu zobowiązań R. Longschamps de Berier uważał, że jako zdarzenie prawne „wysuwa się na pierwszy plan oświadczenie, będące zaszłością zewnętrźnie dostrzegalną i dającą się obiektywnie stwierdzić, podczas gdy udowodnienie woli wewnętrznej jest zawsze problematyczne. Po wtóre – uczynienie oświadczenia woli przedmiotem interpretacji w pewnym uniezależnieniu od woli wewnętrznej zdolne jest zapobiegać wybujałościom egoistycznym lub antyspołecznym jednostek przy równoczesnym godziwym poszanowaniu ich interesów, podczas gdy przyznanie decydującego znaczenia woli stron musiałoby w razie stwierdzenia takich wybujałości odmówić czynności wszelkiej doniosłości. Po trzecie wreszcie, potrzeba ochrony zaufania w obrocie prawnym wymaga związania skutków prawnych przede wszystkim z oświadczeniem, gdyż ono tylko jest innym osobom dostępne i na nim one polegają”<sup>24</sup>.

Także zdaniem J. Gwiazdomorskiego istnieje potrzeba obiektywizacji pojęcia „oświadczenie woli” przez które rozumie on „każde zachowanie się osoby (nie: »podjęte w zamiarze

wywołania określonego skutku prawnego«, ale) z którego wynika – przy uwzględnieniu towarzyszących okoliczności, zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów – zamiar przejawienia woli wywołania określonego skutku prawnego”<sup>25</sup>. Autor ten podkreślał też, że „w powyższej definicji pojęcie oświadczenia woli ujęte jest nie subiektywnie, ale obiektywnie. Istotne znaczenie przywiązuje się bowiem w tej definicji nie do zamiaru (woli wewnętrznej) osoby składającej oświadczenie woli, ale do tego, jak się zachowanie osoby działającej przedstawia na zewnątrz to jest dla osoby, do której oświadczenie to jest skierowane wzgl. dla całego otoczenia, czy wynika z tego zachowania się nie tylko wola wywołania określonego skutku prawnego, ale także zamiar przejawienia woli wywołania przez to właśnie konkretnie podjęte zachowanie określonego skutku prawnego”.

Powyższy pogląd jest przeważający w doktrynie. Podzielają go między innymi A. Jędrzejewska, K. Gandor i B. Gawlik<sup>26</sup>. Nawiązuje on do tak zwanej teorii oświadczenia, widzącej potrzebę obiektywizacji tego pojęcia, przypisującej decydujące znaczenie nie „woli wewnętrznej”, lecz jej „oświadczeniu na zewnątrz”. W tym miejscu trzeba wskazać, że w doktrynie prawa cywilnego nurt obiektywizujący zyskał największe uznanie.

W tym duchu wypowiada się również Z. Radwański, który uważa, że „jedynym koniecznym elementem każdej czynności prawnej, a zarazem wyłącznie charakteryzującym czynności prawne jest oświadczenie woli (art. 60 k.c.).

<sup>23</sup> Zob. M. Gutowski, *Nieważność czynności...*, s. 36.

<sup>24</sup> Zob. R. Longschamps de Berier, *Zobowiązania...*, s. 78.

<sup>25</sup> Zob. J. Gwiazdomorski, *Próba korektury...*, s. 65-66.

<sup>26</sup> Zob. A. Jędrzejewska, *Wpływ woli wewnętrznej na koncepcję oświadczeń woli w polskiej judykaturze*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 11, s. 75 n.; K. Gandor, *Konwersja nieważnych czynności prawnych*, „Studia Cywilistyczne” 1963, t. IV, s. 59; B. Gawlik, *Procedura zawierania umowy na tle ogólnych przepisów Kodeksu cywilnego (art. 66-72 k.c.)*, Kraków 1978, s. 97.

Ono właśnie zawiera treść czynności prawnej, określającą jej konsekwencje prawne. Wbrew sugestii płynącej z potocznego znaczenia tego terminu nie odnosi się on do wypowiedzi sprawozdawczych, informujących o treści przeżyć psychicznych człowieka. Sens oświadczenia woli ustala się na podstawie reguł znaczeniowych zastosowanych do zachowania się człowieka. Jeżeli w ten sposób ustalone znaczenie wskazuje na to, że dokonuje on (ustanawia jakąś zmianę w stosunkach cywilnoprawnych), wówczas należy uznać, że złożone zostało oświadczenie woli w jurystycznym tego słowa znaczeniu<sup>27</sup>.

Część doktryny jest jednak innego zdania i bardziej akcentuje element woli wewnętrznej jako składnika oświadczenia woli, nawiązując do tak zwanej teorii woli, według której rozróżnić należy: 1) wewnętrzny akt woli ukierunkowany na wywołanie skutków prawnych; 2) jego zewnętrzny wyraz, przybierający postać oświadczenia woli.

Według tej części doktryny decydującą rolę w tym związku odgrywa „wola wewnętrzna”. Na przykład zdaniem S. Grzybowskiego „oświadczenie woli stanowi zewnętrzny przejaw wewnętrznej decyzji (czyli powzięcia woli) wywołania określonych skutków prawnych. Ściślej jednak ujmując zagadnienie, o oświadczeniu woli można moim zdaniem mówić tylko wtedy, gdy – po pierwsze – chodzi rzeczywiście o »oświadczenie« woli, a więc o taki jej przejaw, którego celem jest dojście, prędzej lub później, świadomości o tej woli do wiedzy innych osób, oraz – po drugie – skutki prawne nie mogą nastąpić bez woli wywołania skutków prawnych”<sup>28</sup>.

Z kolei A. Wolter wskazywał, że oświadcze-

nie woli jest zachowaniem człowieka, z którego wynika, że wyraża zamiar (wolę) wywołania określonego skutku prawnego; nadto, że oba te elementy tj. akt woli i jej uzewnętrznienie stanowią „w zasadzie [...] nierozdzielalną całość”, zaznaczał jednakże, że „w przypadkach nietypowych, to jest niezgodności między wolą, a jej przejawem, pierwszeństwo należy dać przejawowi woli, jako elementowi, który jest w normalnym i dostępnym otoczeniu źródłem informacji o akcie woli”<sup>29</sup>.

Jak wskazuje z kolei M. Gutowski wydaje się, że upatrywanie zasadniczych rozbieżności w przedstawionych wyżej definicjach, jest zbędne. Jego zdaniem odmienny sposób definiowania tego samego pojęcia wynika z przyjęcia przez tychże autorów odmiennych punktów ujmowania problemu, zaś podjęta w literaturze dyskusja dotycząca właściwego definiowania oświadczenia woli, nie powinna opierać się na trafności takiej lub innej teorii: „teorii woli”, „teorii doniosłości prawnej” czy „teorii oświadczenia”, lecz na interpretacji obowiązujących przepisów. Autor ten stoi na stanowisku, że to właśnie z regulacji normatywnej wynika konieczność przyjęcia zobiektywizowanego rozumienia oświadczenia woli. Punktem wyjścia musi być definicja legalna zawarta w art. 60 k.c., stanowiącym że, „z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej (oświadczenie woli)”. Zdaniem M. Gutowskiego literalna wykładnia tego przepisu pozwala na wydobycie jego tre-

<sup>27</sup> Zob. Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, s. 219.

<sup>28</sup> Zob. S. Grzybowski, *System prawa cywilnego...*, s. 481.

<sup>29</sup> Zob. A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1967, s. 223-224.

ści w sposób dość jednoznaczny. Nie ulega dla niego wątpliwości, że oświadczenie woli jest zewnętrznym przejawem woli. Niewątpliwie, to właśnie ten przejaw woli przedstawia znaczenie prawne. Związek oświadczenia woli z wolą wewnętrzną jednak istnieje, gdyż ma ono – w myśl powyższego przepisu – „ujawniać wolę składającego w sposób dostateczny”. Oświadczenie woli jest wszak prawnym środkiem służącym do realizacji celu, jakim jest umożliwienie podmiotom prawa cywilnego kształtowania według własnej woli stosunków prawnych, poprzez działania zmierzające w tym kierunku. Nie można więc jego zdaniem definiując oświadczenie woli, ignorować woli wewnętrznej. Inną natomiast sprawą jest, jaki wpływ może mieć wola wewnętrzna na interpretację złożonego już oświadczenia woli, czyli na ile kształtować może ona sposób interpretacji konkretnej czynności prawnej, zawierającej oświadczenia woli stron, a tym samym wywierać pośredni wpływ na kształt stosunku prawnego. Jak zaznacza ten autor ewentualna kontrowersja powinna więc pojawić się nie na etapie definiowania oświadczenia woli, lecz dopiero na poziomie wykładni oświadczeń woli i czynności prawnych. Uwzględniając powyższe uwagi autor ten formułuje następującą, przy tym trafną, definicję oświadczenia woli: „Oświadczeniem woli jest każde zachowanie się podmiotu prawa cywilnego, które ujawnia w sposób dostateczny wolę tego podmiotu wywołania skutków w sferze prawa cywilnego”. Uważa on, że definicja ta zbudowana jest w oparciu o definicję legalną i akcentuje to, co jest istotą wyrażonej w oświadczeniu „woli” podmiotu prawa cywilnego – dążność do wywołania skutków w sferze prawa cywilnego. Jednocześnie, tak sformułowana definicja daje

według niego wyraz zobiektywizowanemu rozumieniu oświadczenia woli, kładąc akcent na zewnętrznym zachowaniu składającego oświadczenie i przypisując znaczenie prawne temu, co z oświadczenia wynika<sup>30</sup>.

Kończąc rozważania niniejszego artykułu wypada stwierdzić, że jak widać w zakresie rozumienia pojęć „czynność prawna” oraz „oświadczenie woli” dość daleko do zgodności doktryny, choć o wiele bardziej różni się ona w spojrzeniu na oświadczenie woli, jako konieczny element czynności prawnej, niżli na samą czynność prawną. Tę ostatnią wszak zdecydowanie przeważająca część doktryny postrzega jako czynność konwencjonalną.

## SŁOWA KLUCZOWE

Czynność prawna, oświadczenie woli, czynność konwencjonalna.

## STRESZCZENIE

W artykule przedstawiam jak doktryna rozumie pojęcia: „czynność prawna” i „oświadczenie woli” oraz wzajemne relacje między nimi. Osobiście sprzeciwiam się utożsamianiu wyżej wymienionych pojęć, o ile bowiem bez oświadczenia woli nie ma czynności prawnej, o tyle niejednokrotnie prócz jednego czy więcej oświadczeń woli potrzebne są jeszcze inne elementy, aby można było mówić o ważnym i skutecznym dokonaniu czynności prawnej.

## ZUSAMMENFASSUNG

In dem Artikel stelle ich dar, was die Doktrin unter den Begriffen „das Rechtsgeschäft” und „die Willenserklärung” und unter den gegenseitigen Beziehungen zwischen ihnen versteht. Ich persönlich widerspreche dem Gleichsetzen der oben erwähnten Begriffe. Einerseits gibt

<sup>30</sup> Zob. M. Gutowski, *Nieważność czynności...*, s. 30-32.

es ohne Willenserklärung kein Rechtsgeschäft, andererseits sind es noch andere Elemente ausser einer oder mehreren Willenserklärungen

mehrmals nötig, damit man über die gültige und wirksame Leistung des Rechtsgeschäfts sprechen kann.

## BIBLIOGRAFIA

### Orzecznictwo:

Wyrok SN z 17 grudnia 1985 r., III CRN 395/85, OSNC 1986, nr 11, poz. 184.

Uchwała SN z 5 lutego 1987 r., III CZP 97/86, OSNC 1988, nr 2-3, poz. 32

Uchwała SN z 20 czerwca 1991 r., I PZP 11/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 4

Wyrok SN z 30 stycznia 2003 r., V CKN 1626/00, OSNC 2004, nr 4, poz. 66

Uchwała SN z 27 marca 2003 r., I KZP 3/03, OSNKW 2003, nr 3-4, poz. 29.

### Literatura:

Czepita S., Kuniewicz Z., *Spór o konwalidację nieważnych czynności prawnych*, „Państwo i Prawo” 2002, nr 9.

Dajczak W., Giaro T., Longschamps de Berier F., *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009.

Dębiński A., *Rzymskie prawo prywatne. Kompendium*, Warszawa 2008.

Filipiak T.A., Mojak J., Nazar M., Niezbecka E., *Zarys prawa cywilnego*, Lublin 2006.

Frąckowiak J., *Handlowe czynności kreujące*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2008, nr 12.

Gandor K., *Konwersja nieważnych czynności prawnych*, „Studia Cywilistyczne” 1963, t. IV.

Gawlik B., *Procedura zawierania umowy na tle ogólnych przepisów Kodeksu cywilnego (art. 66–72 k.c.)*, Kraków 1978.

Gizbert-Studnicki T., *O nieważnych czynnościach prawnych w świetle koncepcji czynności konwencjonalnych*, „Państwo i Prawo” 1975, nr 4.

Gutowski M., *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2008.

Gwiazdomorski J., *Próba korektury pojęcia czynności prawnej*, [w:] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. CCCXLVI, Warszawa–Kraków 1973.

Jędrzejewska A., *Wpływ woli wewnętrznej na koncepcję oświadczeń woli w polskiej judykaturze*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 11.

Kawałko A., Witczak H., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2006.

Kolańczyk K., *Prawo rzymskie*, Warszawa 2001.

Longschamps de Berier R., *Zobowiązania*, Poznań 1948.

*Podstawy prawa cywilnego*, red. E. Gniewek, Warszawa 2005.

*Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi. Komentarz*, red. L. Sobolewski, Warszawa 1999.

Machnikowski P., *Swoboda umów według art. 353<sup>1</sup> k.c. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005.

Preussner-Zamorska J., *Nieważność czynności prawnej w prawie cywilnym*, Warszawa 1983.

Radwański Z., *Teoria umów*, Warszawa 1977.

Radwański Z., *Jeszcze w sprawie bezwzględnie nieważnych czynności prawnych*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 6.

- Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2005.
- Rozwadowski W., *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992.
- Stelmachowski A., *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1969.
- System prawa cywilnego. Część Ogólna*, t. I, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1974.
- System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Z. Radwański Wrocław 1981.
- System prawa prywatnego*, t. II: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008.
- Szpunar A., *Uwagi o pojęciu czynności prawnej*, „Państwo i Prawo” 1974, nr 12.
- Szpunar A., *O konwalidacji nieważnej czynności prawnej*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 5.
- Wasilkowski J., *Prawo własności w PRL*, Warszawa 1969.
- Wolter A., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1967.
- Wolter A., *Problematyka ogólna czynności prawnych w Kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1964, nr 11.
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1998.
- Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997.
- Z. Ziemiński, W sprawie czynności konwencjonalnych, PiP 1986, nr 8

## NOTA O AUTORZE

**Mgr Grzegorz Wolak**, sędzia Sądu Rejonowego w Tarnobrzegu, doktorant w Katedrze Prawa Prywatnego Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Gospodarce w Stalowej Woli Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Przygotowuje rozprawę doktorską pod kierunkiem dr. hab. Marcina Trzebiatowskiego, adiunkta w Katedrze Prawa Handlowego KUL w Lublinie.